

МІЖНАРОДНІ КОНФЛІКТИ Й ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Конфлікт – ситуація, за якої учасники відносин поєднуються єдиним об'єктом, стосовно нього існує усвідомлена кожним несумісність їхніх інтересів; та діють на основі такого усвідомлення. Природа конфлікту дуалістична: він існує як у свідомості, так і в діях учасників. Ці дві сфери протікання конфлікту є взаємопов'язаними, а управління конфліктом є найбільш ефективним за умови поширення на обидві. Конфліктологія має справу із різними типами міжнародних конфліктів, серед яких найбільш універсальним є політичний. Для нього характерним є винесення вказаних протиріч на владний рівень.

Міжнародний конфлікт можна розглядати: 1) як філософську категорію, що позначає зіткнення однієї сили з іншою; 2) як наукову категорію, методологічною функцією якої є операціоналізація основних ознак конфліктних ситуацій у світовій політиці; 3) як категорію соціальної поведінки для позначення ситуації існування двох чи декількох сторін в боротьбі за щось, що не може належати їм всім одночасно; 4) як можливість або ситуацію; 5) як структуру; 6) як подію або процес.

Міжнародним є конфлікт, який виникає за участі двох чи декількох міжнародних акторів та має міжнародно-політичні наслідки; об'єкт конфлікту при цьому виходить за межі юрисдикції будь-якого з його учасників. Такому зіткненню властиві наступні особливості: 1) учасниками конфлікту можуть бути як держави, так і інші міжнародні актори, здатні переслідувати політичні цілі; 2) міжнародний конфлікт може розпочинатися як внутрішній, але його ескалація здатна виводити об'єкт конфлікту за межі юрисдикції його учасників, внаслідок чого конфлікт призводить до міжнародних наслідків; 3) розвиток міжнародного конфлікту відбувається у специфічних умовах анархії міжнародної системи, яка зменшує ефективність міжнародно-правових інструментів його вирішення; 4) міжнародний конфлікт може набувати різних форм, і часто поняття, що асоціюються із конфліктом, позначають лише один із можливих шляхів його вирішення (наприклад, ультиматум).

Міжнародною кризою називається специфічна фаза міжнародного конфлікту, яка характеризується 1) високою цінністю інтересів сторін; 2) коротким часом для прийняття рішень; 3) високим рівнем стратегічної невизначеності. Часто криза ототожнюється із використанням воєнної сили в конфлікті, хоча безпосереднього зв'язку між ними немає. Однак криза, зменшуючи наявну кількість інформації у сторін щодо дій та намірів одна одної, а також збільшуючи антагонізм в конфлікті, збільшує також і ймовірність переходу конфлікту з латентної фази до фази відкритого протистояння із використанням військової сили. Якщо використання військової сили відбувається в ході кризи, воно нерідко має спонтанний, неорганізований характер і може включати мобілізацію регулярних військ, партизанських сил або визвольних армій; запровадження економічних або військових санкцій; часткову окупацію або порушення статусу демілітаризованих зон; прикордонні інциденти. На відміну від війни, використання військової сили в ході міжнародної кризи не є систематичним. Однак, якщо взяти до уваги тиск часових обмежень, в умовах якого діють учасники кризи, несистематичне використання військової сили здатне спровокувати повномасштабну війну.

Насилля не є обов'язковим атрибутом ані кризи, ані міжнародного конфлікту. Його використання характеризує форми протікання конфлікту, позначаючи різні шляхи застосування сили його учасниками. Еволюція силових засобів призвела до того, що пряме використання військової могутності поступово змінюється більш витонченими засобами примусу. Насилля є скоріше синонімом поняття «сила», яку можна визначити як здатність суб'єкта А змусити суб'єкта В зробити те, чого суб'єкт В за інших умов робити не став би. Однак, якщо поняття сили постійно розширюється, включаючи нові елементи економічного, політичного, інформаційного та, загалом, невійськового характеру, то «насилля» переважно й досі позначає фізичний вплив, який в міжнародних відносинах набуває воєнних форм.

Міжнародний конфлікт є складною соціальною системою, до якої відносять суб'єктів (сторони) конфлікту, його об'єкт або об'єктне поле (іноді й предмет), відносини між суб'єктами та учасниками (треті сторони). Необхідно також встановити його рамки (часові, географічні, системні) та середовище протікання конфлікту. Після здійснення цих операцій стане наявною структура конфлікту та його місце в світі інших соціальних відносин. Суб'єкти міжнародного конфлікту характеризуються комплексом інтересів та можливостями їх захисту. Комплекс інтересів обумовлює цілі кожного із суб'єктів, визначаючи об'єктне поле конфлікту – множину цілей, які не можуть бути досягнутими одночасно.

Об'єктом міжнародного конфлікту є матеріальна або нематеріальна цінність, з приводу якої інтереси його суб'єктів є несумісними; повне володіння якою не може бути досягнуте одночасно всіма сторонами конфлікту (територія, політичний вплив, військова присутність, ідеологічний контроль). Зазвичай міжнародний конфлікт виникає через переплетіння декількох різноманітних протиріч, внаслідок якого утворюється система взаємопов'язаних об'єктів – об'єктне поле конфлікту. Деякими дослідниками виокремлюється також предмет конфлікту як конкретна, специфічно визначена цінність, з приводу якої сторони вступають у конфліктні відносини.

В рамках конфліктології діє класифікація конфліктів за такими ознаками, як суб'єкт (конфлікти між державами, визвольні війни, блокове протистояння); об'єкт (матеріальний конфлікт, конфлікт цінностей

тощо); стратегії сторін (економічний, політичний, військовий та ін.); рівень насильства (воєнний чи мирний конфлікт); географічний масштаб (глобальний, регіональний, локальний) і т. п.

Вирішення міжнародного конфлікту – тривалий процес, який часто вимагає одночасного задоволення сформульованих вище вимог. На практиці лише обмежене коло конфліктів піддається такому врегулюванню, часто в тих випадках, коли попереднє протікання конфлікту вже змінило структуру відносин, значно послабивши його сторони. Але таке «природне» вирішення часто стає неприйнятним, оскільки в його ході яскраво проявляються дисфункції конфлікту, його руйнівні особливості. Тому світове співтовариство, окремі держави та міжнародні організації шукають засобів ефективніше втручатися в протікання конфліктів, сприяючи їх врегулюванню. Часто таке втручання стає предметом дискусій, оскільки вирішуючи один конфлікт, здатне створити новий. Вирішення міжнародних конфліктів багато в чому залишається справою «спроб та помилок».

В разі успішного вирішення, конфлікт переходить в завершальну фазу – постконфліктного будівництва та примирення. Постконфліктне будівництво стосується розбудови інститутів та процедур, що регулюватимуть відносини сторін після завершення конфлікту; в той час як примирення має на меті заходи з відновлення довіри, зниження ворожості. Примирення вимагає апелювання до історичного досвіду, зміну його трактування сторонами; відмови від давніх претензій; визнання нових реалій. Часто формальним кроком постконфліктного будівництва виступає укладання мирної угоди. Але мирні угоди часто були лише перемир'ями, натомість сторони припиняли боротьбу внаслідок виснаження, зберігаючи як високий рівень недовіри одна до одної, так і готовність поновити конфлікт.

Хоча вагомість Організації Об'єднаних Націй останнім часом зменшилася, вона не втратила свого значення як структура глобальної безпеки. Дедалі більше ООН переймається миротворчою діяльністю, залучаючи до цього країни Євroatлантичного Союзу, а також охоплює питання надання гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок збройних конфліктів. Одним із важливих завдань ООН є контроль за дотриманням усіма країнами чинних міжнародних режимів у сфері безпеки.

Не варто звертатися до ООН з надією, що вона відстоюватиме інтереси тих або інших країн. Не слід очікувати, що ця організація виявиться ефективною у випадках, коли необхідне рішуче застосування військової сили. Однак ООН може впливати на події, не беручи на себе усієї ваги витрат і небезпек. Миротворчість не може бути універсальним для всіх ситуацій інструментом або замінити собою інші види заходів міжнародного співтовариства. Однак у певних ситуаціях за наявності реалістичного мандату, достатнього об'єму ресурсів та міжнародної підтримки й співробітництва відповідних сторін операції з підтримання миру є ефективним інструментом врегулювання конфліктів і підтримки миру.